

PREOCUPĂRI CULTURAL-EDUCATIVE MUNCITOREȘTI ÎN ROMÂNIA (PERIOADA INTERBELICĂ)

CONSTANTIN CLOȘCA

Dezvoltarea culturii a poporului român în anii dintre cele două războaie mondiale este rezultatul unor acumulări substanțiale anterioare, cu deosebire din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea. În același timp, progresele făcute de poporul nostru în domeniul economic și social-politic, ca urmare a făuririi statului național unitar român în memorabilul an 1918, s-au întregit în chip firesc cu îmbogățirea conținutului vieții spirituale. Cultura acestei perioade reflectă transformările sociale și politice de după primul război mondial, contribuind la rîndul său la înaintarea societății românești. Se dezvoltă învățămîntul, iau amploare instituțiile culturale, se afirmă în continuare creația literar-artistică, atît prin eliberarea unor mari energii spirituale cît și prin crearea cadrului necesar acestui avînt.

Dacă în a doua jumătate a sec. XIX, începutul secolului al XX-lea, caracteristica vieții culturale de masă o constituia, în afară de școală, apariția unor instituții tipice acelei epoci, cum au fost Școlile de aduți, Bibliotecile populare, Cercurile culturale etc., în perioada interbelică, cu excepția bibliotecilor, asemenea forme instituționalizate dau semne de oboseală și neconcordanță cu noile realități social-economice, făcînd loc altora mai adecvate și cuprinzătoare, între care: Ateneele populare, noi biblioteci, Societăți culturale, Radioul, Filmul, Universități populare, Universități muncitorești, Școlile socialiste, Casele poporului, Cercuri culturale muncitorești și altele asemănătoare, la care ne vom referi în articolul de față.

Asemenea instituții erau menite să completeze sumara instrucție școlară a maselor muncitoare sau să inițieze pe cei neșcolarizați. Cea mai răspîndită formă în cadrul instituțional amintit (cunoscută și în secolul trecut, dar care în noua etapă capătă valențe noi) a fost aceea a conferințelor, care cuprindea o gamă variată de subiecte, dar și o diversitate mare de conferențieri. Temele abordate au fost și ele extrem de diferite: istorie, filosofie, literatură, tehnică, geografie, științele naturii, noțiuni de fizică și chimie, medicină, economie politică și altele.

Pe acest fundal de numeroase instituții și diversitate tematică, s-a afirmat în context național diferite tipuri de activități și preocupări cultural-muncitorești, expresie a afirmării noii clase și a organizațiilor sale.

Dat fiind problematica subiectului abordat, cît și spațiul limitat ce ne stă la dispoziție, vom dezbate în cele ce urmează doar o latură a activității cultural-educative în perioada interbelică, și anume aceea apartenență clasei muncitoare, ca prezentînd un interes aparte.

De la începuturile afirmării sale, clasa muncitoare din România a îmbinat lupta pentru revendicări economice cu dorința de emancipare culturală. În cadrul evoluției societății românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea se înregistrează evidente preocupări în direcția ridicării culturale a maselor muncitoare, în scopul formării unui orizont larg despre lume și viață, despre realitățile social-economice cu care acestea se confruntau. Un rol însemnat în această privință l-au avut organizațiile muncitorești și socialiste, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.). Atît cercurile socialiste, cît și cluburile muncitorești, ca și alte organizații ale clasei muncitoare au fost adevărate focare de răspîndire în rîndul maselor nu numai a ideologiei revoluționare a proletariatului, ci și a cunoștințelor de cultură generală. Se poate spune că a existat

o vie preocupare în direcția emancipării din punct de vedere cultural a muncitorilor și țăranilor, a altor categorii de cetățeni dornici să afle adevărul despre natură și societate, să se înarmeze cu reale cunoștințe în toate domeniile vieții economice și sociale

Nevoia de cultură pentru elementul muncitoresc, rezultă și din faptul — marturisit în 1888 de ziarul socialist „Dezrobirea” — că: „muncitorii trebuie să cunoască nedreptele baze ale societății, căci numai astfel vor ști să lupte cu succes pentru nimicirea lor”¹. În același spirit, însă de pe o treaptă superioară de înțelegere a rolului culturii în transformarea revoluționară a societății, Congresul al II-lea al P.S.D.M.R. (1894), făcea următoarea apreciere: „Mișcarea culturală, care ridică mult nivelul lucrătorilor, îi face mai capabili de priceperea principiilor socialiste”².

Muncitorii de la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul celui următor, îmbrățișând cu ardoare activitățile culturale „au devenit ei înșiși oameni culti” — după cum constata în acele timpuri Panait Mușoiu. Ei și-au îndreptat cu încredere pașii spre focarele de cultură inițiate și conduse de socialiști, de organizațiile muncitorești. Dintre formele și acțiunile culturale ale clasei muncitoare mai răspândite în această perioadă pot fi menționate: șezători literare, serate literar-artistice, școli populare, conferințe, biblioteci populare, lecturi colective, cercuri de studii (sociale) etc. De asemenea, presa muncitorească și socialistă, în paginile căreia erau publicate frecvent articole ale unor oameni de știință progresiști, traduceri din operele clasicilor marxiști etc., a jucat un rol însemnat în procesul de ridicare intelectuală a maselor muncitoare.

De semnalat totodată, gama largă a domeniilor științei în care muncitorii trebuiau inițiați în cadrul cursurilor libere și a altor forme de răspândire a culturii și științei. Cerința era de a li se explica „în mod cât se poate de popular noțiuni de fizică, chimie, cosmografie, anatomie și fiziologie umană, igienă, economie politică, drept constituțional, principiile adevăratei morale etc.”³.

Eforturile organizațiilor muncitorești și socialiste din a doua jumătate a secolului trecut nu au fost zadarnice, ele s-au concretizat în dorința din ce în ce mai evidentă a maselor muncitoare de a se cultiva. Numărul celor ce citeau presa socialistă, cit și a celor care frecventau întrunirile și bibliotecile a crescut în mod simțitor. Dovadă că problema educației muncitorilor devenise stringentă, ea constituind o chestiune majoră, reiese și din faptul că în Programul adoptat la Congresul de constituire a Partidului politic al clasei muncitoare (P.S.D.M.R.) în 1893, se stabilea ca sarcină de prim ordin membrilor „organizarea și luminarea poporului muncitor, lupta pentru îmbunătățirea materială și morală a muncitorilor”⁴. Totodată, în Program era prevăzut ca partidul să se ocupe de „luminarea și organizarea proletariatului agricol...”⁵.

Succesele dobândite, ca și neajunsurile semnalate pe tărîmul muncii culturale proletare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, începutul secolului nostru au constituit în același timp impulsuri și învățăminte în direcția unor noi și sporite eforturi în etapa istorică următoare, respectiv perioada dintre cele două războaie mondiale.

Inscrierea mișcării muncitorești și socialiste pe o nouă traiectorie a luptei sale ideologice și politice, ca urmare a intensificării și adâncirii procesului revoluționar din România, după primul război mondial, a dus la evidențierea unor noi eforturi și preocupări în direcția ridicării maselor muncitoare din punct de vedere cultural-științific. Lupta împotriva exploatării, pentru transformarea revoluționară a societății românești, condusă de Partidul Comunist Român nu putea exclude, în noua etapă, ridicarea culturală a membrilor săi, a întregii mase de muncitori, țărani și alte categorii sociale exploatare. Clasa muncitoare, în primul rînd, era conștientă de faptul că bruma de cunoștințe căpătate în școală

¹ „Dezrobirea”, 6 febr. 1888.

² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1893—1900)*. Editura Politică, București, 1969, p. 222.

³ „Dezrobirea”, 6 febr., 1888.

⁴ *80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România — Documente*, Editura Politică, București, 1974, p. 456.

⁵ *Ibidem*.

nu era suficientă, și de aceea, înțelegea foarte bine necesitatea acumulării a cât mai multe și temeinice cunoștințe despre natură, evoluția societății și istoria patriei, despre știință și tehnică.

Deși în perioada de avânt revoluționar, din anii 1918—1921, în fața proletariatului, a partidului său stăteau probleme de importanță vitală, care impuneau rezolvare imediată, cum au fost: conducerea luptelor greviste și de revendicări economice, organizarea pe baze noi, revoluționare a clasei muncitoare, intensificarea activității ideologice în rîndul maselor etc., grija pentru ridicarea și afirmarea intelectua a muncitorimii a constituit o preocupare permanentă a celor angajați în fruntea luptei pentru o viață nouă. Acest interes s-a manifestat atît în partid cît și în rîndul muncitorilor cuprinși în alte forme organizatorice: sindicate, organizații de tineret etc.

Presă socialistă și muncitorească a publicat în această perioadă numeroase articole referitoare la necesitatea intensificării activității educativ-patriotice în rîndurile proletariatului. Încă în anul 1918, ziarul „Social-democrația” din Iași declara în numele muncitorilor că acestora le trebuie o școală populară liberă și gratuită „care să împrăștie știința de carte în toate straturile populare”⁶. „Iașul socialist”, o altă gazetă muncitorească, explica la rîndul său: „cu drept cuvînt putem spune că primul dușman al clasei muncitoare e ignoranța, și în al doilea rînd burghezia”⁷. O deosebită înțelegere și voință în ceea ce privea emanciparea culturală a manifestat în permanență tineretul revoluționar din țara noastră. „Prin lupta de toate zilele — scria în 1921 «Tineretul socialist» — ne vom educa. Ne vom educa pentru a duce lupta cu mai mulți sorți de izbîndă. Sîntem o parte a proletariatului, a clasei muncitoare, indiferent dacă ne aflăm în rîndurile lucrătorilor, a soldaților, școlărilor sau studenților. Întreaga luptă a clasei muncitoare ne interesează de aproape...”⁸.

Socotim semnificativ faptul că odată cu reorganizarea mișcării muncitorești de la sfîrșitul războiului și după înfăptuirea actului de unitate națională, partidul socialist, sindicatele, ca și alte organizații ale proletariatului român abordează de pe pozițiile cele mai înaintate problema culturală, a ridicării capacității de gîndire și înțelegere a clasei muncitoare, a emancipării generale a acesteia. În anii 1919—1920 se înregistrează un aflux al maselor spre organizațiile muncitorești, spre partidul socialist. Față de noua situație se puneau cu acuitate chestiunea educării lor. Ziarul „Socialismul”, referindu-se la aceasta, relatea atunci despre creșterea numărului celor organizați în sindicate și partid, socotind ca urgentă „educarea socialistă a masei noi venite”⁹. Petre Constantinescu-Iași, scria, de asemenea, că nevoia de cultură este o cerință imperioasă, fără de care membrii conștienți ai mișcării vor duce-o greu în lupta contra burgheziei.

Mișcarea sindicală din România a desfășurat în rîndurile muncitorilor o permanentă activitate cultural-educativă, de pe pozițiile înaintate ale ideologiei socialismului științific. În 1921 se preconiza ca în scopul ridicării conștiinței și a pregătirii politice a membrilor de sindicat, în fiecare centru industrial „să fie organizate secțiuni de educație”. Organizațiile sindicale aveau sarcina în înființeze cursuri, pe teme cu caracter social pentru consiliile muncitorești. Răspîndirea literaturii socialiste era, de asemenea, o atribuție a sindicatelor. Tot ele trebuiau să sprijine școlile și cercurile tineretului socialist. Totodată ele aveau drept scop îmbunătățirea calitativă a mișcării sindicale, ridicarea conștiinței de clasă a muncitorimii. Sindicatele au editat gazetele lor oficiale în care erau dezbătute numeroase probleme cultural-educative și științifice.

În perioada interbelică au activat cu succes adevărate instituții și lăcașuri de cultură muncitorești, cum au fost: Școala socialistă, Casa poporului, cluburi și cămine muncitorești, Biblioteca și Editura socialistă, Universitățile populare, Cercuri culturale etc. În februarie 1920 s-au pus bazele Școlii socialiste din ca-

⁶ „Social-democrația”, Iași, 4 nov., 1918.

⁷ „Iașul socialist”, 8 febr., 1920, p. 2.

⁸ „Tineretul socialist”, 20 apr., 1921.

⁹ „Socialismul”, 14 febr., 1920; v. și Clara-Cușnir-Mihailovici și colab., *Mișcarea muncitorească din România, 1916—1921*, Editura Politică, București, 1971, p. 224.

pitală, „frecventată de numeroși muncitori“ — după cum consemnează mărturiile vremii. Aceasta avea ca obiecte de studiu atât materii de cultură socialistă, cât și de cultură generală. Programul cursului cuprindea între altele discipline ca: materialism dialectic și istoric, istoria socialismului în România, economia politică, limbile română și franceză etc. Între profesori amintim pe Barbu Lăzăreanu, Ilie Horodniceanu, Emil Socor și alții¹⁰. Școala socialistă de la Iași a înscris, de asemenea, o pagină frumoasă în istoria mișcării democratice și muncitorești din România, contribuind din plin la răspândirea cunoștințelor culturale-științifice, la propagarea ideilor revoluționare în rindul celor mai diverse categorii de cetățeni¹¹. În cadrul programului cultural-educativ al acestei școli erau dezbătute teme privitoare la literatură, istorie, medicină populară, biologie, geografie, istoria socialismului etc. Tot la Iași funcționa în anul 1920 o Universitate muncitorească, unde se țineau expuneri pe diferite teme de educație politică, ideologică și culturală de către reprezentanți de seamă ai culturii și științei românești — adepți ai ideologiei revoluționare-muncitorești —, între care dr. C. I. Parhon, Petre Constantinescu-Iași, Timotei Marin, Zoc Frunză, Litman Ghelenter ș.a. La Cîmpina, în februarie 1920 s-a constituit Universitatea populară socialistă, urmare a faptului că se simțea „nevoia absolută a ridicării acestor mase de muncitori, care arc trebuință de cultură generală, și mai ales socialistă...“¹². Universități muncitorești au activat la București, Galați și Timișoara.

O altă tribună de răspândire a cunoștințelor de cultură generală și socialistă, au continuat să fie Curcurele de studii sociale. Între acestea semnăm ca mai active pe cele din București, Iași, Galați, Craiova, Ploiești, Turnu Severin, Bîrlad, Focșani, Huși, Corabia etc. De asemenea, un rol important în răspândirea cunoștințelor cultural-științifice l-a avut Cercul de editură socialistă, care se îngrijea atât de reeditarea lucrărilor conducătorilor vechii mișcări socialiste din România, cât și de tipărirea și difuzarea de lucrări aparținând militanților din acea perioadă. Cercul a editat în aceiași timp lucrări traduse ale unor conducători ai mișcării muncitorești internaționale. Anual erau editate almanahuri, Calendarul muncii, Calendarul tribunei socialiste, Calendarul muncitoresc al sindicatelor unite. În același scop cultural, erau editate numeroase broșuri și cărți de literatură militantă, socialistă, între care amintim: *Originile socialismului științific, Originea familiei, a proprietății private și a statului* de Fr. Engels; *Manifestul comunist*, de Karl Marx și Friederich Engels; *Concepția materialistă a istoriei*, de Constantin Dobrogeanu-Gherea; *Din istoria socialismului*, de Charl Rappaport; *Spre țărmlul dreptății*, de Theodor Neculțu; *Sindicatetele muncitorești*, de Cristian Racovski; și multe altele. Printre cărțile de literatură beletristică larg răspândite în mișcarea muncitorească din România au fost *Mama*, de Maxim Gorki; *Munca*, de Emile Zola; *Jimmie Higgins*, de Upton Sinclair etc.¹³.

În anii premergători primului război mondial este întemeiată, din inițiativa Partidului socialist, Casa poporului; așezămînt cultural-revoluționar specific mișcării muncitorești, care se va impune și va căpăta răspîndire după război, menținîndu-se în întreaga perioadă interbelică¹⁴. Între altele a avut menirea să creeze condiții optime desfășurării unei intense activități culturale-educative. Darea de seamă morală și materială, pe anul 1919, a Partidului socialist din România, Secțiunea București, sublinia importanța Casei poporului, arătînd că în lipsa acesteia „nu putem avea întruniri publice cînd voim noi... Școala are nevoie de odăi speciale, fără de care nu poate funcționa“¹⁵. La Casa poporului

¹⁰ *Ibidem*, p. 239, nota 27.

¹¹ K. Miriam (L. Eșanu), *Un edificiu al mișcării muncitorești: Casa din strada Max Vexler, Iași*. În: „Cercetări istorice“ (serie nouă), Iași, I, 1970, p. 312.

¹² „Socialismul“, 14 febr., 1920; v. și Clara Cușnir-Mihailovici și colab., *op. cit.*, p. 239.

¹³ *Mișcarea sindicală din România*, Editura Politică, București, 1881, p. 360.

¹⁴ Cu privire a Casa poporului, a se vedea pe larg, Const. Oargă (Const. Cloșca), *Casa Poporului din Iași*, În: „Cercetări istorice“ (serie nouă), Iași, II, 1971, p. 365.

¹⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921*, p. 291.

se țineau serate literare, concerte și conferințe științifice „de care se simte atîta nevoie pentru educația sufletească a maselor...”¹⁶. Constantin Dobrogeanu-Gherea făcea, în 1919, aprecieri elogioase la adresa acestui lăcaș cultural, iar Petrescu-Ghempet compara Casa poporului cu o cetate puternică, afirmînd că aceasta constituie un „mijloc de educație al clasei muncitoare...”¹⁷. Un frumos articol, intitulat *Casa poporului*, a fost publicat de ziarul „Tineretul socialist”, din care redăm următorul fragment: „Ea va fi locul de întîlnire a tuturor acelor care muncesc și sînt dornici de o lume mai bună. O casă a științei, a luminei, a adevărului... Acolo ne-om strînge cînd vom lăsa lucrul, ca să mai învățăm ceva; vom putea înființa școala noastră populară atît de dorită și de necesară nouă”¹⁸.

Crearea Partidului Comunist Român, în mai 1921, a constituit un moment de maximă însemnătate în istoria mișcării muncitorești și revoluționare din țara noastră, ducînd la creșterea nivelului calitativ de luptă al maselor muncitoare din România, pentru revendicări economice, drepturi social-politice, pentru dezvoltarea lor culturală. Documentele Congresului de constituire a P.C.R. cuprind referiri prețioase privitoare la emanciparea intelectuală a membrilor de partid, cit și a clasei muncitoare în genere. Astfel, în proiectul de statut ce urma să fie adoptat la congres, era înserată și prevederea că: „sub controlul secțiunii se formează biblioteci, cercuri de studii sociale, școli de propagandă, școli de aduți, societăți de muzică, teatru și gimnastică etc.”¹⁹. Includerea în proiectul de statut la congresul amintit a problemei educării membrilor de partid „și a masei muncitorești”, cit și menținerea acestei prevederi în Statutul adoptat la Congresul al II-lea al P.C.R. din octombrie 1922, pune în evidență atenția majoră acordată, la cel mai înalt nivel, unui asemenea domeniu de activitate, față de care partidul comunist a manifestat o preocupare constantă în perioada interbelică.

Aceleași idei vor fi întîlnite apoi și în statutul Uniunii Tineretului Socialist din România, adoptat la ședința plenară a C.C. din martie 1923, în care s-a acordat un spațiu apreciabil chestiunilor privind „ridicarea nivelului cultural”²⁰. Din conținutul acestui document rezultă faptul că existau preocupări în direcția unor acțiuni concrete privind cultivarea tineretului muncitor. Așa spre exemplu, se preconiza ținerea de conferințe cu subiecte științifice, literare etc., precum și purtarea de discuții pe marginea temelor abordate. Merită menționat și faptul că la Congresul al III-lea al P.C.R. ținut în anul 1924, în condiții de ilegalitate, s-a constituit o „comisie pentru cultură proletară”²¹. Scopul acesteia este lesne de înțeles.

Presa de partid și muncitorească, a fost angajată în dezbaterile unor probleme ce vizau cultura muncitorilor, cerințele acestui domeniu. Numeroase articole din ziarele „Socialismul”, „Tineretul socialist”, „Iașul socialist” etc. au publicat în paginile lor teme cultural-științifice de interes general, menite să contribuie la cultivarea muncitorilor, au pus în discuție probleme legate de unele neajunsuri în domeniul învățămîntului, generate de șubrezenia regimului trecut. Critici îndreptățite erau adresate politicianilor burghezi, care nu aveau în preocupările lor „crearea de condiții pentru ca fiii de muncitori și țărani să poată învăța. Ziarul „Luptătorul” din 17 octombrie 1921, în articolul *Școlile rurale*, scrie că „foarte multe localuri de școală se află în ruină”. De asemenea, gazeta „Socialismul”, relevă despre reforma învățămîntului, subliniind că măsurile prevăzute de aceasta nu se puteau aplica „din cauza mizeriei în care trăiau oamenii muncii”²². Numai după înlăturarea burgheziei — se sublinia într-un număr al aceluiași ziar — copiii clasei muncitoare vor putea pătrunde în școli²³, fapt confirmat de istorie, care întărește convingerea că țelurile luptei clasei muncitoare n-au fost și nu sînt utopice. Totodată, presa muncitorească și comunistă

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ „Lumea nouă”, București, 20 noiembrie, 1919.

¹⁸ „Tineretul socialist”, București, 7 oct., 1919.

¹⁹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921*, p. 629.

²⁰ *Ibidem*, p. 400.

²¹ Apud, „Anale de istorie”, nr. 5/1972, p. 39.

²² „Socialismul”, 20 august, 1922.

²³ *Ibidem*, 14 sept., 1922.

sublinia că: „trebuie găsite căi proprii” pentru ca fiii de muncitori și păriații acestora să se instruiască, să se cultive — în ciuda nepăsării și opreliștilor regimului exploatator — învățând, frecventând bibliotecile socialiste și formele de culturalizare organizate de partid, de sindicate; să citească presa partidului și alte publicații muncitorești. Ziarul „Muncitorul” din Arad publică la 14 mai 1922 articolul *Cultura proletară*, în care explica cititorilor săi că burghezia nu se ocupă de ridicarea culturală a muncitorilor, de aceea — subliniază articolul amintit — noi trebuie să ne formăm o cultură de alt conținut, deoarece proletariatul dispune de alte vederi și mentalități decît îmbătrînita clasă a burgheziei”. Era evidențiată necesitatea de a se cultiva a tinerilor muncitori prin forțe proprii.

Aționînd în această direcție, organizațiile de tineret, conduse de P.C.R. și-au intensificat activitatea organizatorică și politică, înscriind în agenda realizărilor importante manifestări cultural-educative. Spre exemplu, în 1924, activau 17 cercuri, intitulate „Tineretul socialist”, în orașe ca București, Birlad, Corabia, Galați, Iași, Botoșani, Turnu Severin etc.²⁴ În toate aceste cercuri se făcea educație revoluționară și cultural-științifică. Un rol important pe linia acestei preocupări l-au avut bibliotecile muncitorești. Spre pildă, Biblioteca poporului, aparținînd Comisiei locale a sindicatelor din Iași, dispunea în 1922 de 800 cărți socialiste și literare²⁵. Această bibliotecă era frecventată de un număr mare de tineri muncitori însetați de cultură. Numeroase alte biblioteci asemănătoare funcționau în centrele muncitorești din întreaga țară. Cu o bogată activitate pe tărîm cultural se înscriu și Căminele muncitorești. Asemenea fortărețe revoluționar-educative au fost o prezență dinamică în peisajul manifestărilor culturale din perioada interbelică, manifestări concepute de organizațiile de masă conduse de către Partidul comunist. Menționăm că astfel de așezăminte au existat la Timișoara, Iași, Cîmpina, Brașov, Piatra Neamț, Reșița, Lugoj, Timișoara, Oradea, Cluj, Petroșani etc.

Represuniile autorităților burgheze îndreptate împotriva clasei muncitoare, a acțiunilor organizate de aceasta au frînat mult evoluția activității culturale muncitorești. Una dintre cele mai violente măsuri antimuncitorești a fost ilegalizarea Partidului Comunist Român și a altor organizații revoluționare, începînd cu anul 1924. Acest fapt amenința cu încetarea oricărei activități comuniste, implicit cea cultural muncitorească. Forțele revoluționare din România au fost aduse în fața unei situații nemaiîntînite. Nevoia să-și continue activitatea în ilegalitate, comuniștii și-au asumat răspunderi deosebite.

Cu toată teroarea și restricțiile administrate de autoritățile regimului trecut, partidului comunist și organizațiilor conduse de acesta, lupta revoluționară nu a încetat, dimpotrivă, adoptînd forme organizatorice adecvate, metode noi de luptă, specifice ilegalității, comuniștii au continuat să activeze cu și mai multă îndrăjire, reușind să se situeze în fruntea unor răsunătoare acțiuni ale proletariatului român. În această situație munca educativ-revoluționară dusă de partidul comunist întîmpină aceleași greutăți, lovindu-se de numeroasele restricții ale autorităților ca: cenzura presei muncitorești și democratice, suspendarea presei comuniste, înăbușirea multor manifestări cu caracter cultural-educativ etc. În pofida unor asemenea măsuri se înregistrează numeroase și însemnate manifestări menite să antreneze masa de muncitori: comuniști, social-democrați, socialiști și fără de partid, între care un număr mare de sindicaliști, uteciști, femei etc. la activități culturale. Asemenea preocupări sînt numeroase și consistente.

Presa legală și ilegală a partidului comunist, aște ziare muncitorești, continuă să aibă un rol important în educarea maselor, dezbătînd în paginile lor probleme despre educația revoluționară a proletariatului. În coloanele gazetei „Iașul sindical”, muncitorul comunist Ion Bolohan scria în 1925 următoarele: „adevărată dezrobire numai atunci se va înfăptui cînd pe lângă revendicările de ordin economic, muncitorii vor avea posibilitatea să se emancipeze și din punct de vedere spiritual”²⁶. Autorul recomandă cu insistență muncitorilor organizații

²⁴ *Documente din istoria Partidului comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România, 1921—1924*, Editura Politică, București, 1970, p. 778.

²⁵ „Iașul socialist”, 9 apr., 1922.

²⁶ „Iașul sindical”, 20 dec., 1925 (articolul, *Lipsurile muncitorimii*).

în syndicate să se preocupe de ridicarea lor intelectuală. „Să ne pregătim și în domeniul cultural — scria acesta — punind mina pe cărți, pe reviste și ziare, care sînt redactate în interesul nostru de clasă, să le citim, să le discutăm și să le aprofundăm“. Este, după opinia noastră, un exemplu de modul cum partidul comunist își făcea cunoscut în rîndul masei or muncitorești programul și ideile sale înaintate. Totodată, este exprimată limpede și hotărît concepția P.C.R. în privința emancipării culturale a proletariatului în acea perioadă. Publicațiile editate de Partidul comunist și de alte organizații muncitorești se adresa maselor muncitoare cu îndemnul de a se pregăti și din punct de vedere cultural, pentru reușita luptei împotriva claselor dominante, pentru cucerirea de libertăți sociale și politice. Au fost publicate articole cu următoarele titluri: *Chestiunea educației sau ce este educația proletară*²⁷, *Ofensiva culturală*²⁸ (în care era demascată ipocrizia claselor dominante în problemele de culturalizare a maselor), *Cum să ne cultivăm*²⁹ (se referă la mijloacele de ridicare culturală a muncitorilor) etc.

În septembrie 1926 apare publicația legală a P.C.R. intitulată semnificativ „Cultura proletară“, dovadă că problema culturală era un imperativ major al mișcării muncitorești și că i se acorda importanța cuvenită. În *Cuvînt înainte*, din primul număr al acestei reviste, se sublinia între altele că „proletariatului însuși îi revine sarcina să-și apere ideologia, arma spirituală indispensabilă în lupta de emancipare a clasei muncitoare“³⁰. Iar în încheierea acestui articol se remarcă faptul că „proletariatul din România, îndeosebi, simte nevoia de cultivare“. Publicații cu profil cultural-educativ, care se adresa clasei muncitoare, au fost și cunoscutele reviste „Bluze albastre“ (subintitulată *Revista culturală-proletară*, apărută în 1932) și „Manifest“ (tribună de promovare a culturii democratice, apare: 1934—1936), revistă condusă de Partidul Comunist Român prin Lucrețiu Pătrășcanu.

Cînd se spune că în primul rînd comuniștii au fost aceia care s-au situat în fruntea tuturor acțiunilor revoluționare, că au dovedit spirit de sacrificiu în lupta pentru emanciparea maselor muncitoare, se subliniază un mare adevăr. Ei n-au precupețit nici un efort în lupta pentru afirmarea cauzei proletariatului. În ciuda tuturor obstacolelor întîlnite n-au coborît nici un moment de pe bariade. În condiții de severă ilegalitate, urmăriți cu strictețe de organele de siguranță, aruncați în închisori, membrii partidului comunist, încrezători în victoria cauzei pentru care sufereau și luptau, au făcut totul pentru reușita acesteia, au dovedit cutezanță și inventivitate în acțiune. De aceea, nu surprinde faptul că înseși închisorile regimului trecut în care erau deținuți comuniștii au fost transformate în adevărate cităde de luptă și focare de cultură proletară. Un singur exemplu poate fi edificator în acest sens: comuniștii din închisoarea „Jilava“ au reușit să editeze ziarul ilegal „Jilava roșie“, în paginile căreia, între altele, este remarcat articolul, *Munca culturală*, „Să transformăm închisorile — se sublinia în micile pagini ale acestei publicații — în adevărate universități roșii, în care tovarășii căzuți în lupta de clasă³¹ să fie ridicați din punct de vedere ideologic“³².

În închisori și în afara acestora, munca cultural-muncitorească a cunoscut frumoase realizări, în ciuda tuturor măsurilor lor de restricție și oprire. Exemplele sînt numeroase și nu putem să le înșurim pe toate. Selectînd, ne vom mărgini în a evidenția faptul că un rol de seamă în desăvîrșirea concretă a activității cultural-educative l-au avut organizațiile de masă legale sau ilegale conduse de partid. Astfel, syndicatele continuă să desfășoare o activitate meritorie în direcția ridicării intelectuale a maselor muncitoare. Sînt puse în aplicare mijloace noi pentru împlinirea acestui deziderat, iar altele mai vechi sînt reactualizate și dinamizate. În 1926 Consiliul General Sindical Unitar a organizat la

²⁷ „Deșteptarea“, 15 ian. și 18 mart., 1928.

²⁸ „Faciă“, 15 sept., 1932.

²⁹ „Viața sindicală“, 19 mart., 1932.

³⁰ „Cultura proletară“, 15 sept., 1926.

³¹ Referire la cei arestați și condamnați pentru activitate revoluționară.

³² „Jilava roșie“, 13 dec., 1935.

București școala tinerilor muncitori care-și desfășura activitatea atît la sediile sindicatelor, cît și la căminele de ucenici³³.

O vie activitate — preconizează documentele vremii — s-a desfășurat la Birlad începînd din anul 1927, ca urmare a înființării Cercului cultural muncitoresc. La Focșani, de asemenea, Cercul cultural „Junimea”, întemeiat în anul 1926 și transformat apoi (1931) în Societatea pentru sport și cultură „Unirea”, a mobilizat la activități culturale numeroși muncitori de toate vîrstele. Căminele muncitorești și alte asemenea organizații își largesc sfera activității lor educative. Casele poporului au continuat să desfășoare, de asemenea, o intensă activitate în această direcție. Ele au devenit, în ciuda multor restricții venite din partea autorităților, adevărate sedii ale comuniștilor sau social-democrațiilor, ale muncitorilor în general. La Casa poporului din Iași, spre exemplu, aveau loc periodic conferințe urmate de șezători literar-artistice³⁴. Asemenea edificii însoțite de rezultate meritorii în domeniul activității cultural-educative au activat în perioada interbelică la Cîmpina, Galați, București, Turnu-Severin, Brăila, Piatra Neamț și Buhuși.

Atît Casele poporului cît și alte instituții cultural-muncitorești au organizat interesante și elevate manifestări pentru lucrătorii din fabrici, ca teatru muncitoresc, formații corale etc. Despre astfel de activități, revista „Cultura proletară” scria în 1927 la rubrica intitulată semnificativ, *Teatru proletar*, următoarele: „Pe o mică scenă improvizată în sala Sindicatelor unitare din București, un grup de muncitori artiști reușesc să realizeze mici spectacole de teatru. Jocul muncitorilor artiști — se arată în continuare — a emoționat adînc pe spectatori cu actul al II-lea din *Tezătorii* lui G. Hauptmann”. Tot în numărul respectiv se precizează: „Debutul teatrului proletar s-a făcut cu actul al IV-lea din *Azilul de noapte* de Maxim Gorki”³⁵.

Festivalul muncitoresc organizat la Cluj în zilele de 26—28 mai, 1934, la care și-au dat concursul echipe artistice, corale și sportive din București, Cluj, Reșița, Petroșani, Lupeni, Petrila, Arinoasa, Oradea și Satu Mare, s-a bucurat de o largă audiență în rîndul maselor³⁶, el constituind o adevărată desfășurare a forțelor muncitorești revoluționare.

În perioada de după 1933 activitatea cultural-educativă desfășurată de organizațiile muncitorești, capătă un pronunțat caracter patriotic-revoluționar în lupta cu ideologia retrogradă, antinațională a elementelor fasciste. În aceste împrejurări un rol însemnat în apărarea valorilor culturii naționale, a ridicării intelectuale și sportive a tineretului muncitor l-a avut Institutul Muncitoresc de Educație și Sport din România. Îndrumat de către sindicatele revoluționare, acesta avea ca scop „educarea muncitorilor prin înființarea de biblioteci și secțiuni sportive”³⁷. Dimensiunea acțiunilor acestui Institut, rezultă și din numărul mare de secțiuni cultural-sportive, peste 50 în 1936, răspîndite pe întreg teritoriul țării³⁸.

În același timp, s-au afirmat puternic Cercurile culturale ale tineretului; tot mai active în preajma celui de-al doilea război mondial. În anul 1939, acestea activau pe lîngă Breslele muncitorești, înscriindu-se cu o bogată activitate cultural artistică. Formele de manifestare a acestor cercuri erau: organizarea periodică de „Ceaiuri literare”, șezători artistice, festivaluri culturale în cadrul cărora se aborda un repertoriu educativ bogat, constînd din recitări și cîntece patriotice și revoluționare, prezentarea unor scenete sau piese de teatru etc.³⁹. Totodată, o formă importantă de activitate a Cercurilor culturale au constituit-o excursiile de la sfîrșit de săptămînă, acțiuni care pe lîngă caracterul lor recreativ și instructiv au reprezentat un bun prilej pentru activitatea legală a Partidului comunist. Între acestea menționăm ca mai deosebită pe cea organizată de Cercul

³³ *Mișcarea sindicală din România*, p. 362.

³⁴ „Iașiul socialist”, 10 sept., 1922.

³⁵ „Cultura proletară”, anul I, nr. 2, 1927.

³⁶ *Mișcarea sindicală din România*, p. 495.

³⁷ „Caradașca”, Iași, 26 ian., 1936.

³⁸ *Mișcarea sindicală din România*, p. 494.

³⁹ *Tineretul comunist în acțiune*, Editura Științifică, București, 1972, pp. 327—

cultural Cluj, care la 14 iulie 1939 împreună cu corurile muncitorilor tipografi și pielari au mers la București, unde au dat spectacole pe scena Teatrului muncitoresc, „Muncă și voie bună“⁴⁰.

De asemenea, în perioada de ascensiune a fascismului, Casele poporului s-au dovedit a fi adevărate focare de cultură și luptă antifascistă. În mai multe rînduri acestea au constituit ținta atacurilor unor bande legionare și a e reacțiunii interne. În apărarea lor, însă, s-a ridicat hotărît proletariatul român. Ele au continuat să activeze cu bune rezultate pînă în ajunul celui de-al doilea război mondial. La Iași, spre exemplu, în sălile Casei poporului din str. Socola se țineau conferințe de către reprezentanți de seamă ai mișcării muncitorești, continua să activeze biblioteca populară, se desfășurau numeroase alte activități culturale⁴¹. În anul 1939 presa ieșeană scria cu litere mari despre *Un reușit festival muncitoresc*, la care Casa poporului din „Socola“ a fost neîncăpătoare.. Interpretii au fost muncitorii și copiii acestora, iar repertoriul cuprindea bucăți din clasici români“⁴². Activități asemănătoare, în această perioadă, consemnăm și la Căminele muncitorești din Arad, Brașov, Timișoara, la Cluburile muncitorești, între care amintim pe cel al cefeștișilor din Pașcani, „Unrea“⁴³ etc.

Declanșarea celui de-al doilea război mondial a întrerupt pentru o perioadă șirul unor asemenea activități: clasa muncitoare, Partidul Comunist Român, fiind nevoit să-și orienteze eforturile spre problemele noi, ivite odată cu instaurarea în țara noastră a dictaturii militare antonesciene, care a angajat România în război alături de țările fasciste. În aceste condiții, toate forțele revoluționare au fost canalizate spre acțiunea de răsturnare a guvernului condus de mareașul Ion Antonescu și instaurarea unui guvern democratic, scoaterea României din războiul hitlerist, alungarea trupeor fasciste din țară, eliberarea Transilvaniei de nord, participarea României la război alături de coaliția antifascistă.

În încheiere se poate spune că acțiunea cultural-muncitorească a jucat un rol de cea mai mare însemnătate în afirmarea clasei muncitoare, a organizațiilor sale politice revoluționare în viața social-politică a țării. Totodată, manifestările cultural-educative muncitorești au contribuit esențialmente la realizarea unității clasei muncitoare, la făurirea frontului unic muncitoresc de jos.

DES PRÉOCCUPATIONS CULTURELLES — ÉDUCATIVES OUVRIÈRES EN ROUMANIE (LA PÉRIODE D'ENTRE-LES-DEUX-GUERRES)

R é s u m é

A coté d'une activité culturelle-éducative générale d'émancipation de la masse ouvrière des fabriques, en Roumanie on a aussi enregistré une action culturelle ouvrière. En partant des intérêts de classe le prolétariat, ses organisations professionnelles et politiques ont conçu d'intéressantes activités pour l'instruction des ouvriers. Les classes exploitatrices dominantes n'avaient pas l'intérêt de soutenir l'instruction culturelle des ouvriers à l'exception des quelques connaissances nécessaires pour travailler à l'aide des machines de la fabrique. Dans cette situation les ouvriers ont agi pour résoudre tous seuls ce problème d'une minime éducation dont ils sentaient le besoin. Ont fondé ainsi des Clubs ouvriers, l'École socialiste, des Universités ouvrières, des Maisons du peuple et d'autres formes culturelles pareilles où l'on menait une ample activité pour l'émancipation culturelle de la classe ouvrière de Roumanie. Pendant cette période (1919—1940), on a fait intensifier l'activité les Écoles d'adultes au cadre desquelles on enseignait. Il s'agit des bibliothèques ouvrières, des formations artistiques ouvrières etc.

Le Parti Communiste Roumain a accordé une attention particulière à l'éducation culturelle — idéologique des ouvrières. Il y avait aussi d'autres organisations dirigées par le P.C.R., tout comme les syndicats et l'Union de la Jeunesse Roumaine.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 341—342.

⁴¹ „Opinia“, Iași, 3 aug., 1936.

⁴² *Ibidem*, 27 apr., 1939.

⁴³ Marcel Morărașu, *Clubul C.F.R. „Unirea“ (1896—1973)*, Iași, 1976, pp. 15—28.